

מלך ללא עם

א. הרמב"ם מזכיר כאמור שני גורמים שמעורבים במינוי המלך (מלכים א, ג):
אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאלו ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו.
הגורם שאינו מוזכר ברמב"ם הוא העם. מדוע? מהי משמעות הדבר? מהתנ"ך עולה כפי שראינו לעיל רושם שונה: שמואל מושח את דוד (שמואל א, טז):
ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אתו בקרב אחיו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה ויקם שמואל וילך הרמתה.
אך המשיחה אינה משנה את מעמדו הציבורי והוא נשאר רועה צאן פשוט. למשל, כאשר דוד מגיע לשדה הקרב אליאב אחיו גוער בו (שם יז, כח):
וישמע אליאב אחיו הגדול בדברו אל האנשים ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדנך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירד.
נראה שגם דוד תפס את שאול כמלך, כעולה מדבריו בזמן ששאלו רדף אחריו (שם כו):
ויאמר אבישי אל דוד סגר אלהים היום את אויבך בידך ועתה אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו: ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתוהו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה... חלילה לי מה' משלח ידי במשיח ה' ועתה קח נא את החנית אשר מראשתו מראשתי ואת צפחת המים ונלכה לנו... ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא שמרת אל אדניך המלך כי בא אחד העם להשחית את המלך אדניך.
נראה שדוד הפך למלך רק לאחר שהעם המליך אותו (שמואל ב ה):
ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו... ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה ויכרת להם המלך דוד ברית בחברון לפני ה' וימשחו את דוד למלך על ישראל.
נראה אפוא שהמעשה שהפך את דוד למלך הוא המלכת העם ולא משיחת שמואל. אולם, מדברי הרמב"ם עולה שמשחת שמואל היא המינוי הקובע, 'וכשאלו ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו', והדברים קוראים להתבוננות. מתי אפוא דוד נהיה למלך? מיד בשעת משיחת שמואל או רק לאחר המלכת העם? האם יכול להיות מלך שהעם לא מכיר בשלטונו ולא מולך בפועל על העם?

1. חלקים מדף זה חופפים את הדף 'נביא וסנהדרין או העם - שני מסלולי מינוי'. נאלצנו לעשות זאת כדי לדון בצורה מקיפה ומסודרת בשאלות, דיון שלא היה אפשר לעשות בדף הקודם שהזכיר אותן כחלק מהדיון בדברי הרב ישראל. וכאן המקום לאמירה כללית: עיקר עניין הדפים הוא להיות מצע

ב. רבותינו דנו בשאלה זו סביב שני מוקדים. הראשון הוא דברים שהאגדה שמה בפיה של אביגיל שמשכנעת את דוד שלא לפגוע בבעלה נבל שביזה אותו (מגילה יד):
 אמרה לו: וכי דנין דיני נפשות בלילה? – אמר לה: מורד במלכות הוא, ולא צריך למידייניה.
 – אמרה לו: עדיין שאול קיים, ולא יצא טבעך בעולם. – אמר לה: וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני [היום הזה] מבוא בדמים.
 ובירושלמי (סנהדרין ב, ג):

אמרה ליה ומלך אתה. אמר לה ולא משחני שמואל למלך. אמרה לו עדיין מוניטה² דמרן שאול קיים.

ובמדרש שמואל³ (מדרש שמואל פרשה כג):

אמרה ליה וכי יש דנין נפשות בלילה, אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום שמרד במלכות, אמרה ליה וכי מלך אתה, אמר לה ולא משחני שמואל, אמרה ליה אף על פי שמשחך שמואל עדיין מטבעו של שאול קיים, ולא יצא מטבעך לעולם, כיון ששמע את דבריה התחיל מקלסה וברוך טעמה וברוכה את וגו'.

מהי טענת אביגיל? נסה לענות לאור הדברים על שאלתנו היסודית: מתי דוד נהיה מלך ומהי השפעת השלטון בפועל על התוקף ההלכתי של המלכות?

ניתן להבין את דברי אביגיל בשתי דרכים: הראשונה, כאמירה מקומית בגדרי דין מורד במלכות: אתה נחשב אמנם כמלך משעת משיחת שמואל, כך שנבל לכאורה מורד במלכות, אך בכל זאת אינך יכול לדון אותו כמורד במלכות משום שעוד 'לא יצא טבעך בעולם' ונבל לא ידע שאתה מלך. השנייה, כאמירה רחבה על תוקף מלכות דוד: אינך נחשב עדיין למלך משום שעוד 'לא יצא טבעך בעולם'.

חשוב על הדרך הרחבה לפיה הטענה היא שדוד לא נחשב כמלך: מהי סברת הדברים? מדוע דוד לא נחשב כמלך משום שלא יצא טבעו בעולם?

ללימוד עצמי מסודר, ולכן יש ממד מסוים של חזרה מדי פעם, לתועלת הלימוד שלא נעשה בדרך כלל בפעם אחת אלא מתנהל לאורך זמן.

2. כך מסביר הרב יהודה זולדן (מרד, הדחה ומרי נגד מנהיגות, תחומין כז): "במלה 'מוניטה' משתמש הירושלמי כפי שאנו משתמשים במלה 'מוניטיין' בימינו: שם ופרסום. דוד, למרות הימשחו, היה משולל פרסום, כפי שהיה שאול מפורסם באותה עת".

3. פרויקט השו"ת: "מדרש עתיק על ספר שמואל, נקרא אצל חלק מהראשונים 'אגדת שמואל' (ויש שכינו אותו בטעות 'מדרש שוחר טוב'). נדפס לראשונה בקושטא רפ"ב (1522), ועל פי כתבי יד ע"י שלמה בובר בקרקא תרנ"ג (1893), ד"צ ירושלים תשכ"ח (1968)".

נציע שני גוונים: הראשון, מקורה של סמכות המלך בעם, ולכן סמכותו מותנת בהסכמת העם שמעניק לו בכך את סמכותו. השני, מקורה ההלכתי של סמכות המלך בתורה שמצווה על העם להישמע לדבריו ואוסרת למרוד בו. התורה מצווה להישמע למלך, אך מי נחשב מלך? רק אדם ששולט בפועל על הציבור שמקבל את מלכותו, אין מלך ללא עם, זוהי הגדרת המושג מלך – אדם שמוקף ושולט בפועל על הציבור שמקבל את מלכותו. לכן, דוד היה נחשב הלכתית כמלך רק לאחר ששלט בפועל על הציבור.

ג. נתבונן בפרשנות רבותינו לדברי אביגיל, ונפתח בדברי בעל הפרשת דרכים⁴ שמבין את דברי אביגיל כטענה רחבה שמערערת על תוקף מלכות דוד (דרוש יא):
נמצינו למדין שאביגיל ודוד היו חלוקין בדין. שדוד היה סבור דמשעה שנמשח ע"י שמואל יש לו דין מלך ואף שעדין שאול קיים, ואביגיל סוברת שאין לו דין מלך אף שכבר נמשח ע"י שמואל מאחר שעדין שאול קיים⁵... בהיות שאול קיים שעדין לא מלך (דוד בפועל על הציבור), דאף שכבר נמשח ע"י שמואל, שלא היה לו דין מלך (כל עוד שלא שלט בפועל על הציבור).

מהי טענת אביגיל לפי בעל הפרשת דרכים? מהי תשובתו על שאלתנו היסודית: מתי דוד נחשב למלך?

הרב יהודה זולדן רואה בגמ' זו מקור לטענה כללית ויסודית⁶:

שלטון מלוכני נתפס בדרך כלל כשלטון דיקטטורי שכפוי על העם, והמלך עושה כל שברצונו, כפי שמצינו במהלך ההיסטוריה וגם כיום בחלק מאומות העולם. במאמר זה נטען ונוכיח שאין הדבר כן בשלטון המלך בעם ישראל. שלטון מלוכני בעם ישראל הוא שלטון העם, והמלך זקוק להסכמת העם... במסגרת בריחתו הוא מבקש מנבל הכרמלי סיוע ועזרה. תגובת נבל: "מי דוד ומי בן ישי. היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו". נבל מסרב לבקשת דוד ומכנה אותו עבד. דוד לוקח איתו את אנשיו ויוצא לפגוע בנבל. בדרך פוגשת אותו אביגיל אשת נבל ומתפתח ביניהם דיון... כך מובא הוויכוח בתלמוד... מכאן שעל אף שדוד נמשח על פי ה', הוא לא נחשב למלך כל זמן שמלכותו עדיין לא התקבלה על כל העם.

4. ביוגרפיה (פרויקט השו"ת): "ר' יהודה ב"ר שמואל רוזאניס (רוזנס) נולד בקושטא שבתורכיה בשנת תי"ז (1657). היה תלמידו וחתנו של דודו ר' אברהם רוזאניס, מחכמי קושטא. ר' יהודה נחשב לגדול רבני קושטא בזמנו. כתב תשובות וחיידושי תורה רבים, ואחר פטירתו בשנת תפ"ז (1727) אסף אותם תלמידו ר' יעקב כולי (בעל 'ילקוט מעם לועז'), חיבר אותם לפי סדר הרמב"ם, וקרא לחיבור 'משנה למלך'. ר' יהודה כתב ספרים חשובים נוספים: ספר הדרשות 'פרשת דרכים' ובו כ"ו דרשות בנושאים שונים".

5. ולבסוף דוד קיבל את דבריה כפי שאומרת הגמ'.

6. רצון העם ועקרונות השלטון הדמוקרטי, דרך ארץ דת ומדינה.

מדוע דוד לא היה נחשב כמלך לפי הסברו של הרב זולדן?

ד. הפרשת דרכים הבין אפוא את דברי אביגיל כטענה רחבה לפיה דוד לא היה נחשב כמלך כל עוד שלא שלט בפועל על הציבור. נמשיך לדרכם של הגבורת ארי והאבני נזר שסבורים שדוד היה נחשב כמלך מיד בשעת משיחת שמואל. **הגבורת ארי**⁷ מסביר (יומא כב):

במעשה דאגג נפסק המלוכה ממנו (משאול) לגמרי ומיד נמשה דוד על פי הדיבור למלך כדכתיב בקרא. ואפשר שממשיחת דוד ואילך לא היה לשאול דין מלך כדאמרינן בפרק ג' דמגילה דאמר דוד על נבל מורד במלכות הוא ולא צריך למידייניה ואפילו אביגיל שהשיבה לדוד עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם לאו למימרא דלא היה לדוד דין מלך בעוד שאול קיים אלא מלתא בעלמא קאמר ליה דכיון דלא יצא טבעך בעולם ועדיין אין הכל יודעין שאתה נמשה כבר למלך שהרי משחו בהסתר... מפני אימת שאול ואם תהרוג את נבל יאמרו עליך שאתה רוצח.

מהי טענת אביגיל לפי הסברו?

האבני נזר⁸ סבור גם שדוד הפך למלך מיד בשעת משיחת שמואל, והוא מסביר את דברי אביגיל כאמירה מקומית בגדרי מורד במלכות (יו"ד שיב):

אך כשאני לעצמי הייתי אומר דמשעה שמשחהו שמואל היה לו דין מלך לכל דבר וכבש"ס מגילה דנבל מורד במלכות הוה ואביגיל הצילו משום דעדיין לא יצא טבעו בעולם. ולמה לא אמרו בלשון מבורר שעדיין לא נתמנה או עדיין אינו מלך. ומשמע דמלך הוא. אבל אין על המורד דין מורד במלכות כיון שלא יצא טבעו ולא היה מלכותו בהתגלות ואולי לא ידע המורד.

מהי טענת אביגיל לפי האבני נזר?

---

7. ביוגרפיה (פרויקט השו"ת): "ר' אריה ליב ב"ר אשר ב"ר ליב 'בעל התוספות', נולד בערך בשנת תנ"ה (1695) בליטא. נחשב לאחד מגדולי הדורות האחרונים. שימש כרב וראש ישיבה במקומות שונים בליטא, והיה ידוע בחריפותו ובפילפולו". בעל השאגת אריה.

8. ביוגרפיה (פרויקט השו"ת): "רבי אברהם בורנשטיין אבד"ק סוכטשוב נולד בשנת ה"א תקצ"ט (1839) לאביו רבי זאב נחום מביאלע בעמ"ח אגודת אזוב... הגה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק לקחו לחתן בשנת תרי"ב (1852), ורבי אברהם דבק בו ובתורתו. בשנת תרמ"ג נתמנה לאבד"ק סוכטשוב. אלפי חסידים נהרו אליו, ומכל קצוי ארץ הריצו לפניו שאלות חמורות. נסתלק בשנת ה"א תר"ע (1910). חיבר ספר שו"ת אבני נזר ז' חלקים, אגלי טל על מלאכות שבת, ועוד".

לדבריו, אביגיל טענה שאין להעניש את נבל משום שהציבור עוד לא ידע על מלכות דוד, ואי אפשר להעניש אדם על מרידה במלכות במצב שכזה. מדברי הגבורת ארי, לעומת זאת, נראה שהיה ניתן להעניש את נבל כמורד במלכות, שהרי דוד היה מלך והוא העליב אותו, וטענת אביגיל היתה מציאותית ולא הלכתית: מאחר שהציבור אינו יודע שנמשחת למלכות, 'אם תהרוג את נבל יאמרו עליך שאתה רוצח'.

ה. המשותף לאבני נזר והגבורת ארי הוא ההבנה שדוד נחשב כמלך מיד בשעת משיחת שמואל, והסכמת העם או השלטון בפועל אינם מעכבים. כך עולה כאמור מפשטות דברי הרמב"ם שלומד את צורת המינוי, נביא וסנהדרין, ממשיחת שמואל, 'וכשאל ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו'. בדפים הקודמים נפגשנו עם טענתו היסודית של הרב **ישראל** שיש שני מסלולי מינוי: על ידי נביא וסנהדרין וללא הסכמת העם או על ידי הסכמת העם ללא נביא וסנהדרין. לדבריו, הרמב"ם עסק במסלול הראשון, ומינוי דוד ושאל הוא דוגמה למינוי על ידי נביא וסנהדרין ללא מעורבות העם (עמוד הימיני סימן ז):

וכן שמואל שמינה שאול ודוד לא היו בשאלת פיהם כלל. ובאופן זה הוא שאמרו שאין מעמידים מלך אלא ע"י נביא וסנהדרי גדולה... ודברי הרמב"ם כנ"ל אמורים באופן שאינו מתמנה על העם בהסכמתם מצד עצם רצונם.

מינוי דוד הוא דוגמה אפוא למינוי שלא בהסכמת העם, 'וכן שמואל שמינה שאול ודוד לא היו בשאלת פיהם כלל'. הרב **ישראל** צועד אפוא בדרכם של האבני נזר והגבורת ארי לפיה דוד היה נחשב כמלך מכוח משיחתו על ידי שמואל, והסכמת העם או השלטון בפועל אינם מעכבים. אולם, לדעתו דוד הפך למלך בפועל רק לאחר מיתת שאול, וזאת משום שמלכתחילה המינוי היה אמור לחול רק אז, וכך הוא מסביר את טענת אביגיל (שם):

הנה כפי שהוכחנו המשיחה היא ודאי המינוי, אלא שבאמת המינוי של דוד לא היה על מנת לסלק מיד את שאול מן המלכות כי מאחר שנמשה בשמן השמחה אין זה יכול להתבטל. כך רואים אנו שדוד פחד לנגוע בשאל למרות שרדף אחריו ואמר לאנשיו: "חלילה לי מה' אם אעשה את הדבר הזה לאדוני למשיח ה' לשלה ידי בו כי משיח ה' הוא..." ויוצא לפ"ז שהמשיחה לא היתה לשם מינוי למלך מיד אלא שיהא מלך לאחר מיתת שאול. וזהו שאמרה לו אביגיל עדיין שאול קיים וכיון שכן אין לך עדיין דין מלך ועל כן אין טבעך עדיין יוצא בעולם, ואין זה טעם נוסף אלא הכל מטעם שעדיין שאול חי ואין מלכות נוגעת בחברתה.

מה ההבדל בין דברי הרב **ישראל** לדברי האבני נזר והגבורת ארי? מה המשותף?

האבני נזר והגבורת ארי סבורים כאמור שדוד היה נחשב כמלך מיד בשעת משיחת שמואל. להבנתם, טענת אביגיל היא טענה מקומית על ענישת נבל. הרב ישראלי, לעומת זאת, מבין שאביגיל טוענת שדוד לא היה נחשב כמלך לפני מיתת שאול. אך לא בגלל שתוקף המלכות מותנה בהסכמת העם או בשלטון בפועל – תוקף המלכות נובע רק ממשיחת שמואל ועקרונית היה די בה לבדה. אולם, המשיחה היתה אמורה לחול מראש רק לאחר מיתת שאול⁹. זאת בגלל שאין מלכות נוגעת בחברתה ושמואל לא היה יכול להדיח את שאול שנמשח למלך.

1. נמשיך למוקד נוסף שסביבו דנו רבותינו שבכל הדורות בשאלת הצורך בהסכמת העם ובשלטון בפועל, מעמד דוד בזמן מרד אבשלום. שמעי מקלל את דוד, ודוד מסרב לרצונו של יואב להענישו על כך (שמואל ב טז):

ויאמר אבישי בן צרויה אל המלך למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך אעברה נא ואסירה את ראשו: ויאמר המלך מה לי ולכם בני צריה כי כה יקלל וכי כי ה' אמר לו קלל את דוד ומי יאמר מדוע עשיתה כן.

מדוע דוד מסרב להעניש את שמעי? הסיבה לכך קשורה לשאלת מעמדו כמלך בזמן המרד? כך סבור בעל הפרשת דרכים (דרוש יא):

הכלל העולה מדברינו הוא, שדוד סבור¹⁰ שאף שהיה משוח ע"י שמואל וכבר מלך (בפועל על העם שנים רבות), כיון שנשו כל ישראל אחרי אבשלום שוב לא היה לו דין מלך.

דוד לא היה נחשב כמלך משום שהעם נטה אחרי אבשלום ולא קיבל את מלכותו. מקור לדברים הוא הירושלמי. מלך שחוטא חייב בקרבן מיוחד ושונה מקרבן הדיוט, והירושלמי אומר שדוד היה נידון בתקופת המרד כהדיוט (ירושלמי הוריות ג, ב):

אמר רב חונה דכל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום שעירה הוות מתכפר לו כהדיוט.

זוהי הרחבה של החידוש שלמדנו לעיל: הסכמת העם נדרשת גם לאחר שהמלך כבר התחיל למלוך ולא רק בשעת ההמלכה! וכך כותב הרב זולדן (מרד הדחה ומרי נגד מנהיגות, תחומין כז):

כשכל העם או רובו לא נותן אמון במלך, הוא מאבד את מעמדו ואת תוקף שלטונו, ואין בכך מרידה... כיום ניתן לברר את רצון העם כולו או רובו בבחירות, אולם גם מרד של יחידים שהחל באופן בלתי לגיטימי, יכול להפוך להיות לגיטימי כשרוב העם יתמוך בכך. כך היה בעזוב דוד את ירושלים, כשהבין שהעם נוטה אחר אבשלום (שמו"ב טו, יב- יד),

9. ולפ"ז יש שלוש שיטות בשאלה מתי דוד נהיה למלך: א) האבני נזר והגבורת ארי – מיד בשעת המשיחה. ב) הרב ישראלי – רק לאחר מיתת שאול. ג) הפרשת דרכים – רק לאחר המלכתו על ידי העם.

10. לאחר שהוא קיבל את דברי אביגיל לפיהם הוא לא היה נחשב כמלך בזמן מלכות שאול משום שהוא לא מלך אז בפועל.

ובאותם חודשים שאבשלום מלך, דוד לא נחשב למלך, כפי שאומר רב חונא (ברות רבה ה, ו; בירושלמי ראש השנה פ"א ה"א והוריות פ"ג ה"ב): "כל אותן ששה חודשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום בנו, שהיה מתכפר לו בשעירה כהדיוט", ולא כמלך שמביא שעיר עזים, זכר. **מסתבר שדוד לא נחשב אז כמלך לא רק לעניין קרבן, אלא גם לעניין דין מורד במלכות, ודוד לא היה יכול לחייב אחר כך את רוב העם מיתה מדין מורדים במלכות.**

ז. כיצד תתמודד העמדה הסוברת שדוד היה נחשב כמלך עוד לפני שהעם קיבל את מלכותו, לפני מלכותו בפועל, עם הראיה הזו? כיצד הם יסבירו את דברי הירושלמי? אם הסכמת העם והשלטון בפועל אינם מעכבים, ולכן דוד היה נחשב כמלך מיד בשעת המשיחה¹¹, מדוע שיאבד את מעמדו כמלך בעקבות מרד אבשלום? אכן, נראה שלדעתם המרד לא שינה את מעמד דוד, ונלמד את התמודדות **האבני נזר** עם דברי הירושלמי (שם):

ורחש לבי עוד דבר חדש זהא דאיתא בירושלמי פ"ק דר"ה ופ"ג דהוריות דששה חדשים שהיה דוד נרדף מפני אבשלום בשעירה היה מתכפר כהדיוט. לאו למימרא דאז לא היה לו דין מלך כלל. אלא מאחר דדין שעיר תלוי במי שאינו על גביו אלא ה' אלקיו. ומאחר שהיה נרדף ומתירא מאבשלום בעל כרחו יש על גביו שררה (ולכן הוא מתכפר כהדיוט). ואין זה תלוי באם יש לו דין מלך או לא... שאפילו הוא מלך מכל מקום אם יש על גביו עוד שררה שהמלך מתירא ממנו שוב מתכפר בשעירה כהדיוט. ומ"מ דין מלך יש בו עדיין לכל דבר והמורד בו אז היה חשוב מורד במלכות. ועל כרחך מצינו בקרא שגם אז שהיה נרדף דוד נקרא מלך. ושמעו שקללו אז היה לו דין מורד ומחויב מיתה. וזה שאמר אבישי (שמואל ב' י"ט כ"ב) התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל את משיח ה'. הרי שגם אז לא נתבטלה משיחתו.

הרב ישראלי כותב דברים דומים (שם):

עוד רוצה להוכיח (הרב תאומים) ממה ששינינו בירושלמי הוריות, כל אותם ששה חדשים שברח דוד מפני אבשלום בנו היה מתכפר בשעירה, והיינו מפני שלא היתה הסכמת העם עליו, הנה לפי מה שהוכחנו לעיל שהמשוח אינו יורד מגדולתו בשום פנים, הרי דברי הרא"י פריסמן שהביא בהערה שם הם מוכרחים שהוא דין מיוחד בקרבן... ועוד שאם נאמר שפסק אז מלהיות מלך לא הגיע לשמעו בן גרא עונש מות כשקללו אז¹², וכמו כן היה צריך מינוי מחדש אח"כ (אם הוא הפסיק להיות מלך). **אלא ודאי מלכותו לא פסקה ממנו ואין זה אלא דין מיוחד בקרבן וכנ"ל.**

11. כך כאמור סוברים האבני נזר והגבורת ארי, ואף הרב ישראלי מסכים לכך עקרונית, אלא שלדעתו מראש המשיחה היתה אמורה לחול רק לאחר מיתת שאול.

12. ודוד הרי לא העניש את שמעי בשעת המרד, אך הורה לשלמה לדאוג להענישו לאחר מיתתו.

סכם את התמודדות החולקים עם דברי הירושלמי.

לדבריהם, דוד היה נחשב הלכתית כמלך גם בזמן המרד, ואכן שמעי היה חייב מיתה מדין המורד במלכות חייב מיתה. הירושלמי עסק רק בקרבן נשיא ורק לגביו דוד היה נחשב כהדיוט: קרבן נשיא תלוי בכך שבפועל 'אין על גביו אלא ה' אלקיו', אך בזמן המרד אבשלום היה מעל דוד שברח ממנו. לשאר הלכות המלך, דוד היה נחשב כמלך גם בזמן המרד, ולמרות שרוב העם לא הסכים אז לשלטונו והוא לא מלך בפועל. נמצאנו למדים שהמחלוקת העקרונית בשאלת הצורך בהסכמת העם ובמלכות בפועל מולידה שתי מחלוקות בהיקף מלכות דוד: הראשונה, מתי הוא התחיל למלוך בפועל – האם הוא נחשב כמלך מיד בשעת משיחת שמואל או רק לאחר שהעם קיבל את מלכותו בפועל. השנייה, הגדרתו כמלך בזמן מרד אבשלום.

ח. נתבונן לסיום בדברי הרמב"ם. הרמב"ם דן בגדרי דינא דמלכותא דינא (גזלה ה, יח):

במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכמו חבורת ליסטים המזויינין שאין דיניהן דין וכן מלך זה וכל עבדיו כגזלן לכל דבר

מניין למד הרמב"ם את ההגדרה של 'מטבעו יוצא'? נראה שהוא למד אותה מהגמ' שלנו במגילה, מטענת אביגיל, 'ולא יצא טבעך בעולם'¹³, וכך כותב הגר"א בביאורו על דברי השו"ע שפסק כרמב"ם (חו"מ ס"ט, ס"ק ט):

והוא כו'. כמו ששנינו בפרק קמא דמגילה עדיין לא יצא כו'.

חזור אל שתי ההבנות שלמדנו בגמ' במגילה – ההבנה המצמצמת לפיה הגמ' עוסקת רק בגדרי מורד במלכות¹⁴ מול ההבנה הרחבה לפיה הגמ' עוסקת בעצם תוקף המלכות. באיזו משתי הדרכים הלך הרמב"ם?

ודאי שהרמב"ם הלך בדרכה של ההבנה הרחבה לפיה הגמ' עוסקת בעצם תוקף המלכות, וכך כותב הרב נחום רבינוביץ בביאורו **יד פשוטה** (גזילה שם):

13. ונשים לב: הרמב"ם עוסק בתוקף המלכות הנכרית, בדינא דמלכותא דינא, ובכל זאת לומד מגמ' שנאמרה על מלכות ישראל, ומכאן שלדעתו אין הבדל מהותי בין המלכויות וניתן ללמוד מאחת לרעותה. וראה עוד בדף 'דינא דמלכותא דינא מקור ויסוד' שכך עולה מעוד מקומות בדבריו, שדינא דמלכותא דינא הוא הרחבה של תוקף מלכות ישראל ולא דין נפרד ומנותק, וכך דעת הרדב"ז והמב"ט והמאירי.

14. דרכם של הגבורת ארי והאבני נזר – אביגיל מודה שדוד נחשב כמלך משעת משיחת שמואל, והיא טוענת רק שדוד אינו יכול לדון את נבל כמורד במלכות, שכן נבל לא היה מודע למלכותו.

רמז לכך מביא הגר"א על פי הויכוח שבין אביגיל לדוד בענין נבל, והוא במגילה יד, א: "אמרה לו וכי דנין דיני נפשות בלילה? אמר לה מורד במלכות הוא ולא צריך למידייניה, אמרה לו: עדין שאול קיים, ולא יצא טבעך בעולם". הרי מבואר שאע"פ שכבר נמשח בידי שמואל, הואיל ועדיין לא יצא מטבעו, עדיין אין לו דין מלך.

ראינו לאורך הדרך שתי אפשרויות ביסוד הדרך הרחבה: הראשונה, סמכות המלך נובעת מהעם, ולכן יש צורך בהסכמת העם. השנייה, אין מלך ללא עם שמקבל את מלכותו עליו¹⁵, אין מלכות ללא שלטון בפועל, שכן זוהי הגדרת המלכות והמלך – אדם ששולט בפועל על העם שמקבל את מלכותו ושלטונו כגנתון וכעובדה. באיזו מהדרכים הלך הרמב"ם? מה ניתן ללמוד מאבן הבוחן של 'מטבעו יוצא' כמדד למלכות? לפי איזו אפשרות יותר קל להבין אותה? האם ניתן להסביר אותה גם לפי הדרך שסמכות המלך נובעת מהסכמת העם? כך מסבירים רבים, וכך כותב הרב זולדן (שם):

המטבע שלך, דוד – טענה אביגיל – איננו סחיר והציבור אינו משתמש בו. הביטוי "מטבע יוצא" במובן זה מקובל אצל חז"ל, וגם בלשון הרמב"ם. מסתבר שאין הכוונה דווקא לקבלת המדיניות המוניטרית של המלך, אלא לתמיכת העם בכלל במערכת הכלכלית המתנהלת על ידי השלטון. כשהציבור אינו משתף עצמו בחיי הכלכלה, או אף מנהל מערכת כלכלית אלטרנטיבית – הרי הוא מצביע בכך שהוא איננו מסכים לשלטון. במצב זה, לפי הרמב"ם, אין תוקף לשלטון כלל.

וכך כותב הרב רבינוביץ (שם):

ראה לעיל הבאתי את ביאורו של התשב"ץ על פי ראשונים שדינו של המלך מיוסד על קבלת העם, וזהו שכותב רבינו כאן: "שהסכימו עליו בעלי אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם לו עבדים". אבל בהעדר קבלת העם, אין לו למלך שום סמכות. בעצם דבר זה מקרא מלא הוא, ככתוב: 'ויאמר אבנר אל דוד אקומה ואלכה ואקבצה אל אדני המלך אל כל ישראל ויכרתו אתך ברית ומלכת בכל אשר תאווה נפשך' (שמואל ב, ג, כא). רק אחרי שהעם קבל עליו את הברית נתקיים בו בדוד 'ומלכת'.

היזכר בדברי הרמב"ם בתחילת הלכות מלכים: 'אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאלו ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו'. כיצד ניתן להבין אותם לאור הטענה שדוד נהפך למלך רק לאחר המלכת העם?

---

15. וסמכות המלך נובעת מהתורה, אך מי נחשב למלך? רק מי ששולט בפועל על הציבור והציבור מקבל את מלכותו ורואה בה שלטון יציב וקבוע. אך לא ליסטים שכובש בכוח עיר והעם לא מקבל את שלטונו ותופס אותו כזמני ולא יציב, ולכן לא נותן אמון במטבע שהוא מנפיק.

נראה ששאלה זו היא שהובילה את הגבורת ארי והאבני נזר לעמדתם שדוד נהפך למלך מיד בשעת משיחת שמואל – הרי הרמב"ם אומר ששמואל מינה אותו למלך! לפי הדרך האחרת, שאין מלך ללא עם, ודוד נהפך למלך רק לאחר הסכמת העם, נראה לחלק בין המינוי לתוקף: שמואל אכן מינה את דוד, אך כדי שהמינוי ייכנס לתוקף נדרשת הסכמת העם.